

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2021, 2(1), s. 68-81.

**Belediye Binaları Tasarımının Osmanlı
Modernleşmesi ve Günümüzdeki Gelişim
Sürecine Yönelik Bir Değerlendirme**

Araş. Gör. Mehmet Ali OTYAKMAZ

Belediye Binaları Tasarımının Osmanlı Modernleşmesi ve Günümüzdeki Gelişim Sürecine Yönelik Bir Değerlendirme

Mehmet Ali OTYAKMAZ¹

Özet

Belediye hizmet binaları üretildikleri her dönem yerleşim yerlerindeki meydan düzenlemelerinin ana elemanları olmuşlardır. Üretildiği bölgenin sivil ve yerel mimari karakteristik özelliklerinden; malzeme, yapım tekniği ve tasarım anlamında etkilenmiş, toplumsal dinamiklerin ve sosyo-kültürel değişim ve dönüşümlerin etkilerini ve izlerini mimari tasarımlarına yansıtılmışlardır.

Çalışma kapsamında Osmanlı Devleti geç döneminde batılılaşma sürecinde yerel yönetimlerin ve belediyeciliğin gelişimi incelenmiş ve ilk modern belediye teşkilatı olan Beyoğlu ve Galata Altıncı Daire-i Belediye'nin kuruluş süreci, hizmet binası ve yakın dönem yapılmış belediye binaları dönemin en etkili dinamiklerinden olan batılılaşma süreci kapsamında değerlendirilmiştir. Devam eden süreçlerde yakın tarihimizde, bir asır öncesinin batılılaşma yaklaşımının aksine, mimarlık üretim faaliyetleri üzerinde etkisi hissedilen ve kamu hizmet binalarının tasarımlarında belirleyici rol oynayan, üslup ve biçim üretiminden ziyade Osmanlı ve Selçuklu dönemi tarihi öğeleri ve sanat üsluplarına tarihselci bir yaklaşımla referanslar verilmesinden öteye geçemeyen tasarım anlayışı gözlenmektedir. Yerellikten ve toplumsal dinamiklerden beslenmeyen tarihselci, kalıplaşmış yaklaşımların belediye hizmet binaları özelinde kentlerin özgün mimari karakteri üzerinde olumsuz etkileri olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Belediye Binası, Yerel Yönetim, Kamu Binası, Batılılaşma.

An Evaluation of the Ottoman Modernization of Municipal Buildings Design and Current Development Process

Abstract

Municipal service buildings have been the main elements of the square arrangements in the settlements in every period they were produced. The civil and local architectural characteristics of the region where it is produced; They were influenced in terms of material, construction technique and design, and reflected the effects and traces of social dynamics and socio-cultural changes and transformations on their architectural designs.

Within the scope of the study, the development of local governments and municipalities in the process of westernization in the late period of the Ottoman Empire was examined and the establishment process of Beyoğlu and Galata Sixth Apartment Municipality, the first modern municipal organization, the service building and the recently built municipal buildings were evaluated within the scope of the westernization process, which was one of the most influential dynamics of the period. In the ongoing processes in our recent history, contrary to the westernization approach of a century ago, the design has been felt on architectural production activities and played a decisive role in the designs of public service buildings, which could

¹ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, m.odyakmaz@ktu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5190-8498.

not go beyond referencing the historical elements and art styles of the Ottoman and Seljuk period with a historical approach rather than the production of style and form. understanding is observed. It is thought that historicist and stereotyped approaches, which are not fed by localism and social dynamics, have negative effects on the unique architectural character of cities, especially for municipal service buildings.

Keywords: Municipal Buildings, Local Government, Public Building, Westernization.

Giriş

Osmanlı Devleti askeri ve ekonomik alanda yaşanan başarısızlıkların ve geri kalmışlıkların yarattığı toplumsal ve siyasi sorunlara çözüm üretebilmek adına 18. yüzyılın sonlarına doğru geniş kapsamlı ve köklü bir reform sürecine girmiştir. Tanzimat sonrası hızlanarak ciddi bir sürece giren reform hareketleri başta İstanbul olmak üzere imparatorluğun her yerinde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dönüşümlere sebep olmuştur. Merkezi yönetim ve yerel yönetimlerden, kültür ve sanat üretimine kadar geniş bir yelpazede etkili olan bu reform hareketleri her alanda çözümünü batılı örneklerde aramaya başlamıştır. Yeni yönetim birimleri ve meclisin ortaya çıkmasına paralel belediyeçilik kavramı yine batılılaşma çerçevesinde, batılı örnekler referans alınarak ortaya çıkmıştır. Bugünkü Beyoğlu sınırları içerisinde, günümüz yerel hizmetlerinin başlangıcı olan Galata ve Pera (Beyoğlu) 6. Daire-i Belediye, Osmanlı Devleti'nin ilk modern belediye teşkilatı olarak kurulmuştur. Fransa'daki mevcut yerel yönetim modelinden ilham alınarak yerel hizmetlerin Tanzimat öncesine kadar kadılar eliyle yürütülen Osmanlı Devleti'nde uygulamaya geçmiş Pera Altıncı Daire-i Belediye, belediye teşkilatlarının öncüsü olmuştur (Öztürk, 2010).

İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar sanatta ve mimarlıkta batılılaşma sürecinde Avrupa kökenli farklı üsluplar seçmecici bir biçimde Osmanlı sanatı ve mimarlığında özellikle gayrimüslim mimarlar ve sanatçılar eliyle denenerek farklı üslup dönemleri oluşmuştur. Daha çok ayrıntılarda ve cephelerde hissedilse de özellikle dini mimaride ve devlet otoritesini yansıtabacak büyük ölçekli yapılarda kendini göstermiştir (Hasol, 2017). Devam eden süreçte bu batılılaşma ve adeta yabancılaşmaya tepki olarak Osmanlı ve Selçuklu sanatından öğelerin ve elemanların kullanıldığı Milli Mimari dönemler yaşanmıştır (Başkan, 2016). Bu bağlamda bahsi geçen Batılılaşma sürecinde gelişen yerel yönetim anlayışı olan belediyeçiliğe hizmet etmesi amacıyla başta İstanbul olmak üzere çoğu Anadolu kentinde tasarlanan belediye hizmet binaları üretildikleri ortamın yerel verilerinden ve sosyo-kültürel ortamının dönüştürdüğü sanat ve mimarlık ortamının etkilerini yansıtmaktadır. Günümüzde ise son dönemlerde inşa edilen kamu binalarında ve özellikle belediye binalarında değişen ve dönüşen sosyo-ekonomik yapının yansımaları geçmiş dönemin yapı sanatına öykünün tarihselci bir bakış açısıyla oluşturulmaktadır.

1. Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma Sürecinin Başlangıcı

Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Osmanlı Devleti'nde 18. ve 19. yüzyıllarda, pek çok alanda kısa sürede değişimlerle sonuçlanacak sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel devrimler yaşamıştır. Bu dönemde Avrupa da yaşanan Sanayi Devrimi, Avrupa toplumunun iç dinamiklerinde önemli değişikliklere yol açmış ve etkilediği toplumlarda da keskin dönüşümlere yol açmıştır. Tarımda ve sanayi üretimlerinde makineleşme kırsaldan kopuşu hızlandırmış, yaşam şekillerinden yönetim şekillerine kadar pek çok toplumsal yapıyı etkilemiştir. O dönem farklı dinamiklerin de etkisi altındaki çoğu devlette toplumsal yapıda köklü değişimler başlamıştır (Ertuğrul, 2009). Türk toplumunda da etkilediği bütün toplumsal yapılarda olduğu gibi radikal değişimlere yol açan Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi ve diğer faktörlerin etkisiyle Batı'dan, özellikle Fransa'dan etkilenme sürecine girmiştir (Başkan, 2016).

18. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nde askeri ve ekonomik alanlarda yaşanan başarısızlıklar, yerleşim yerlerinde artan nüfusa karşılık sağlık ve ulaşım hizmetlerinde yetersizlik, kentlerin günlük hayatlarında yaşanan düzensizlikler ve ticaretle yaşanan aksaklıklarla birlikte, Avrupa'ya giden sefir, seyyah ve elçilerin anlatıları ve tespitleri sonucunda pek çok toplumsal dinamiği etkileyecek bir özeleştirme ve değişim yaşanmaya başlanmıştır (Hasol, 2017).

1.1. Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma Sürecinde Belediyeciliğin Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu, gerileme döneminde toprak bütünlüğünü korumak ve farklı alanlardaki başarısızlıkların vermiş olduğu ekonomik ve sosyal zararlardan kurtulmak adına modernleşme çabalarıyla Batı'ya ayak uydurmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Osmanlı Devleti aleyhinde Batılı devletlere çeşitli ayrıcalıklar verilmesinin olumsuz sonuçları yanında; sosyal, ekonomik ve askeri alanlarda yapılan ıslahatlar devlet yönetiminin reforme edilmesine kadar gitmiştir (Bektaş, 2018).

Merkezi yönetimde gelişen değişiklikler yanında yerel yönetimlerde de modernleşmenin etkileri görülmeye başlanmış, yeni yönetim birimleri ve meclis ortaya çıkmıştır. Tanzimat ve sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte Osmanlı Devleti yönetiminde belediyecilik ve belediye yönetimi yerini almıştır. Bugünkü Beyoğlu sınırları içerisinde, günümüz yerel hizmetlerinin başlangıcı olan Galata ve Pera (Beyoğlu) 6. Daire-i Belediye, Osmanlı Devleti'nin ilk modern belediye teşkilatı olarak kurulmuştur. Fransa'daki mevcut yerel yönetim modelinden ilham alınarak; yerel hizmetlerin Tanzimat öncesine kadar kadılar eliyle yürütülen Osmanlı Devleti'nde uygulamaya geçmiş Pera Altıncı Daire-i Belediye, belediye teşkilatlarının öncüsü olmuştur (Öztürk, 2010).

19. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme aşamalarında önemli katkıları bulunan ancak zamanla merkezi hanedanın mutlak iradesine tehdit oluşturmaya başlayan Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında kaldırılmasıyla (Önver, 2019), o yüzyıla kadar cemaatler, kadılar ve vakıfların söz sahibi olduğu yerel yönetimlerde ve merkezi yönetimde değişim ve dönüşümler yaşanmaya başlamış, modernleşmeyle birlikte yeni kurumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Anlaşılabileceği üzere yerel yönetimlerde modernleşme çabaları, Pera ve Galata Altıncı Daire Belediyesi öncesinde, İhtisap Nezareti, Şehremaneti ve İntizam-ı Şehir Komisyonu gibi farklı kurumlarla gelişmeye başlamıştır.

İhtisap Nezareti: 1826 yılında kurulmuş olup vergilerin toplanması, güvenliğinin sağlanması, narhın uygulanması, gerektiğinde zorlayıcı tedbirlerle şehir hayatının düzene sokulması nazırlığın en önemli görevlerindendir. Nazırların emrinde çarşı ve pazarlarının denetimini sağlayan ve nazırlık adına vergi ve resimleri toplamakla vazifeli kol oğlanları bulunmaktaydı. Bu denetim ve vergi tahsil işlemleri sırasında yaşanan yolsuzluklar ve artan şikayetlerden sonuç alınamaması sonucunda İstanbul'da isyanlar çıkmıştır (Ortaylı, 1974).

Şehremaneti: 13 Haziran 1854 tarihinde kurulmuştur. Meclis-i Vâlâ tarafından çıkarılan bir nizamname ile düzenlenmiştir. Sözü edilen nizamnamenin birinci maddesi uyarınca, İhtisap Nezareti'nin lağvıyla kurulan şehremanetin üst makamının Meclis-i Ahkam-ı Adliye olduğu belirtilmiştir. Şehremanetin görev ve yetkileri ise nizamnamenin ikinci maddesinde şu şekilde yer almaktadır:

- Zaruri ihtiyaç maddelerinin kolaylıkla bulunmasını sağlamak,
- Yol, kaldırım yapım ve onarımı,
- Çarşı, pazar ve esnaf kontrolü, fiyat, kalite ölçü ve tarh denetimleri,
- Evvelce İhtisap Nezaretince toplanan vergi ve resimleri toplayarak Maliye Nezareti'ne teslim etmek (Ortaylı, 1974).

Aynı zamanda Meclis-i Vâlâ (Yargıtay ve/ya Danıştay)'ya da bağlı olarak şehremaneti (belediye) ve şehir meclisine başkanlık eden şehremini, mecliste alınan kararları uygulamakla ve sokakları, çarşığı pazarı teftiş etmekle yükümlüdür. Meclis üyeleri yerel halktan ve çoğunluklu esnaflar arasından özensizce seçilmiştir (Önver, 2019).

İntizam-ı Şehir Komisyonu: 9 Mayıs 1855 tarihinde kurulmuş olup İhtisap Nezareti ve Şehremaneti denemelerinin başarıya ulaşmaması sonucunda, en büyük farklılık komisyon üye seçiminde olacak şekilde gerçekleşmiştir. Komisyona seçilecek üyeler devlet temsiliyeti bilincinde, toplumda nüfuz sahibi, Avrupa'da bulunmuş ve Batı'daki kent ve yönetim modellerini görmüş kişiler arasından gayrimüslim olup olmamasına bakılmaksızın seçilmiştir (Ortaylı, 1974).

Altıncı Daire-i Belediye'nin Kuruluşu: İntizam-ı şehir komisyonu ve öncesinde kurulan diğer kurumların başarıya ulaşmaması, İstanbul şehrinin ihtiyacı olan yeni ve modern bir yerel teşkilatın kurulması ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda Tazimat Dönemi'nde yerel yönetimlerin de çağımızın gereklerine uygun hâle getirilmesi kapsamında, ilk belediye teşkilatı olarak Beyoğlu (Pera) ve Galata Altıncı Daire-i Belediye, 1957 yılında kurulmuştur (Önver, 2019).

Balkanlarda alınan savaş mağlubiyetleriyle birlikte İstanbul'a yaşanan göçlerle ortaya çıkan yetersiz altyapı ve ulaşım sıkıntılılarıyla beraber değişen yaşam şartlarına yerel hizmetler yetersiz kalmıştır. Kent nüfusunda yaşanan bu yükselişle İstanbul'un Avrupa başkentleri seviyesinde kentleşmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Ancak donanımlı ve yeterli kadronun olmayışı ve mali yetersizlikler dolayısıyla Adalar, Boğazlar ve İstanbul toplamda on dört belediye dairesine bölünerek yalnızca Altıncı Daire-i Belediye olarak tayin edilen Beyoğlu ve Galata bölgesinde ilk modern belediyecilik uygulamasının yapılmasına karar verilmiştir. Beyoğlu ve Galata bölgesinin seçilmesinin nedenleri ise bölgenin yoğun nüfusu, diğer bölgelere göre düzenli yapısı ve yaşayan nüfusun çoğunlukla Avrupa kentlerini ve belediyecilik hizmet ve uygulamalarını görmüş Levantenlerin çoğunlukta olduğu yoğun bir ticaret bölgesi olmasıdır (Önver, 2019).

Sosyokültürel, ekonomik ve fiziki olarak diğer semtlerden farklı olan Pera ve Galata semtlerindeki yabancı ülke temsilcilerine ve Levanten nüfusa, Osmanlı'nın da modern bir kent yapılanması yaratabileceğini gösterme motivasyonu ilk belediyenin ve belediye hizmet binasının burada kurulmasına neden olmuştur (Tekeli, 2005). Daire müdürlerinin ve çalışanların seçilmesinde yabancı dil (Fransızca öncelikli) şartı ve diploması tecrübesi olan ve kurallara hâkim kişiler aranmış ve uzun bir süre yazışmalarda Türkçe ile birlikte Fransızca da kullanılmış ve toplantı kararları, tercümanlar aracılığıyla Fransızcaya çevrilmiştir (Eryılmaz, 2005). Yaşam tarzları ve zenginlikleri ile farklı din ve milliyetten insanları barındıran Beyoğlu ve Galata üst bir kültür grubu oluşturarak batılılaşmanın merkezi hâline gelmiştir (Orha, 2008).

2. Batılılaşmanın Mimarlık ve Sanat Üretimine Etkisi

Tanzimat Fermanı (1839) ile başlayan ve 1876 I. Meşrutiyet'e kadar devam eden süreç; eğitimde, ulaşımda, yaşam tarzında Batı'nın özellikle Fransız etkisinin en çok hissedildiği dönem olmuştur. Batı'da Osmanlı Reformu olarak anılan bu dönemde Osmanlı kültür ve sanatında tamamen yabancılaşmaya varacak şekilde keskin değişimler yaşanmıştır.

Devam eden süreçte Osmanlı mimarlığı ve sanatı, 1876 yılı I. Meşrutiyet'in ilanı, hatta 1908 II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan süreçte Batılılaşma adına Avrupa'da benimsenmiş üslupların farklı elemanlarından seçmecî bir tutumla şekillenen çeşitli üslup dönemleri yaşamıştır. Türk Neo-Rönesansı veya Türk Ampir üslubunun yabancı etkisiyle evrimi sonucu oluşan Ampire/Empire üslup, dini mimaride daha çok ayrıntılarda hissedilse de özellikle

devlet otoritesini yansıyacak büyük programlı binalarda Balyan Ailesi ve devamında Gaspare Fossati, Alexandre Vallauray, Raimondo D'Arancio gibi Batılı mimarların eliyle farklı bir silüet oluşturmuştur (Başkan, 2016). Ampir üslup devam ederken yüzyılın ortalarında ve devamında örnekleri verilmeye başlanan eklektik üslup, zamanla sadece Neo-Klasik, Neo-Rönesans, Neo-Gotik, Neo-Barok, Oryantalist vb. Doğu ve Batı kökenli diriltmeci akımların eklektik üslupta kullanıldığı bir eklektisizme dönüşmüş ve Avrupa'da eğitim görmüş gayrimüslim mimarların etkinlikleriyle Türk mimarlığını ve sanatını temelden etkilemiştir (Hasol, 2017).

3. I. ve II. Milli / Ulusal Mimari

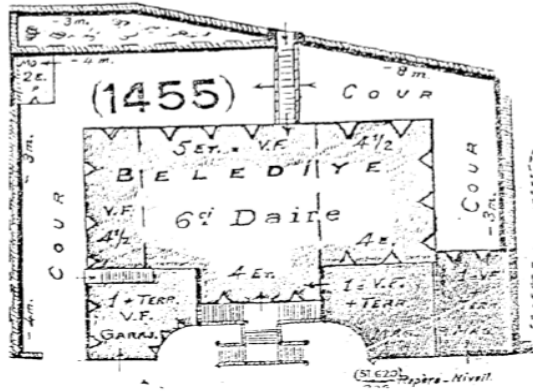
Tanzimat sonrası eklektik dönemde yetişen başta Mimar Kemaleddin ve Vedat Bey'in olduğu Türk mimarlar tarafından mimarlıkta 'yeni'nin hep yabancı çözümler ve uzmanlar aracılığıyla sunulmasına tepki gösterilerek Türk sanatına dönüşte bireysel örnekler verilmeye başlanmıştır. Avrupa'da seçmeci-eklektik bir mimarlık eğitiminin geçen Türk mimarların edindikleri mimari yaklaşımları memleketlerinde Osmanlı-İslam referansları yerine, Klasik Osmanlı ve Selçuklu sanatı öğelerini Batılı teknolojiyi kullanarak diriltmeci-ulusalcı bir mimarlık oluşturacak şekilde uygulayarak örnekler vermeye yöneldikleri ve devamında I. Ulusal Mimarlık akımı olarak anılacak üretim döneminin oluştuğu görülmektedir (Hasol, 2017).

I. Mimarlık Dönemi üslubunda başlangıçta Batılı mimarların marifetiyle ortaya konulan eserler dikkat çeker. Devamında ise Vedat Tek ve Mimar Kemalettin Bey'in yürüttükleri projelerde seçmeci üsluptaki uygulamaları yapıların cephe düzenlemelerinde ve iç mekân süslemelerinde görmek mümkündür (Özer, 1964). Ernst Egli'nin çağdaş mimari yaklaşımları ile Clemenz Holzmeister'in büyük boyutlu kamu yapıları Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Cumhuriyet'in güçlü ve çağdaş yönüne vurgu yapar. Bunları Seyfi Arkan ve Sedat Hakkı Eldem gibi Türk mimarlar takip etmiştir (Tanju-Tanyeli, 2009). Bu dönemde Selçuklu ve Osmanlı mimarisinin bazı detaylarının seçmeci anlayışla tatbiki söz konusu olmakla beraber çağdaş mimari yaklaşımlar da belirleyici olmuştur. Bunda 'Atatürk'ün aşırı milliyetçilikten ziyade Cumhuriyet'in kendi biçimlerini ortaya koymasına gerektiğini belirtmesi önemli bir yer tutar' (Sözen, 1996).

II. Ulusal Mimari Dönemi'nin şekillenmesinde Sedat Hakkı Eldem'in öncülüğünde Türk Sivil Mimarlığı'nın etkisi öne çıkar (Bozdoğan, 2009). Bu dönemin belirleyicisi olarak yabancı mimarların söz sahibi olduğu 1930'lu yılların kübik, modernist mimarlığı ve eğitimde yabancı mimar hâkimiyeti, Avrupa'da hâkim olan baskıcı milliyetçi siyasi rejimlerin başta Almanya, İtalya ve Rusya'da milliyetçi ve ırkçı yaklaşımları ve mimarlığı bu bağlamda araç hâline getirmeleri, II. Dünya Savaşı ile yaşanan karışıklık ve yapı malzemesi sıkıntısı vb. durumlar Türkiye'de kendi öz kaynaklarına yönelme ve Türk ruhunu ve geleneksel yapısını yansıyacak bir mimari arayışına sebep olmuştur (Hasol, 2017).

4. Altıncı Daire-i Belediye Binası ve Aynı Dönem Üretilmiş Belediye Binaları

Osmanlı Devleti'nin ilk belediye hizmet binası olma özelliğini taşır. 1879-83 yılları arasında Giovanni Battista Barborini tarafından tasarlanan yapı günümüzde Beyoğlu Belediyesi olarak kullanılmaktadır. İnşa edildiği dönemin Batılılaşma hareketinin İstanbul'daki merkezi olan Pera (Beyoğlu) ve Galata bölgesinin belediye binası olarak Beyoğlu'nun girişinde, Neoklasik bir üslupta işlev ve tasarım anlamında Tanzimat sonrası şekillenen bölge mimari dokusuyla uyumlu yerel yapıdır (Akın, 1993).

R.174. 1920'lerde Beyoğlu Belediye Binası; Pervititch.

Şekil 1: Altıncı Daire-i Belediye Binası Planı (Zvyagintseva, 2018)

Şekil 2: Altıncı Daire-i Belediye Binası Cephesi (URL-1, 2020)

Tanzimat sonrası modernleşme etkisiyle Barborini öncesi kimliğini kazanmış Beyoğlu ve çevresiyle bütünleşen, mimari dokuyla uyumlu ve yerel özellikler sergileyen yapının girişi barok anlayışla ele alınmıştır. Cephe düzenlemesinde çift sıra kolonlar, büyük pencereler, taşkın saçak silmeleri ve Neoklasik pencere alınlıkları yapının karakterini verir (Zvyagintseva, 2018).

Kent merkezlerinden uzakta yapılan aynı dönem belediye binaları arasında en önemlilerinden biri Bursa Belediye Binası'dır (Şekil 3). Hüseyin Hüsnü Efendi'nin belediye başkanı, Ahmet Vefik Paşa'nın da vali olduğu 1880'lerde inşa edilen bina, dış cephe özellikleri ve yapım tekniği açısından Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan Batılılaşma eğilimleri ve etkisinin mimariye yansımalarına iyi bir örnektir. Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) İbrahim Edhem Paşa tarafından Viyana Uluslararası Sergisi'nde Osmanlı Mimarisi'nin tanıtımına yönelik hazırlanan sergi için hazırlatılan "Usul-i Mimar-i Osmanî" adlı yapıtta bahsi geçen "Neo Osmanlı" kuramını destekleyen ve sergileyen bir yapı olarak dikkat çekmektedir (Bursa Kültür Varlıkları Envanteri: Anıtsal Eserler, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 269).

Şekil 3: Solda Bursa Belediye Binası (URL-3, 2021), Sağda İnegöl Eski Belediye Binası (URL-5, 2021)

Diğer yandan coğrafi ve sosyolojik anlamda Bursa'da önemli bir konuma sahip İnegöl'ün belediye binasının Hüdavendigâr Salnamesi'ne göre 1870'li yıllarda yapımı tamamlanmıştır. İlk zamanlarında çarşı içerisinde bir binada hizmet veren belediye, 1884 yılında tek katlı bir binaya alınmıştır. Daha sonra bu bina da belediye hizmet ihtiyaçlarına yeterli olmadığı için 1924 yılında otel olarak planlanan bir binaya taşınmış ve 1992 yılına kadar hizmet vermiştir. Otel olarak tasarlanmış üç katlı binanın açık bir orta avlu etrafında şekillenen ilginç mimarisi son dönem Osmanlı iç avlulu şehir hanlarına benzemektedir (Şekil 3) ve yeni işlevini karşılamak adına binaya farklı zamanlarda eklemeler yapılmıştır (Yazıcı, 2010).

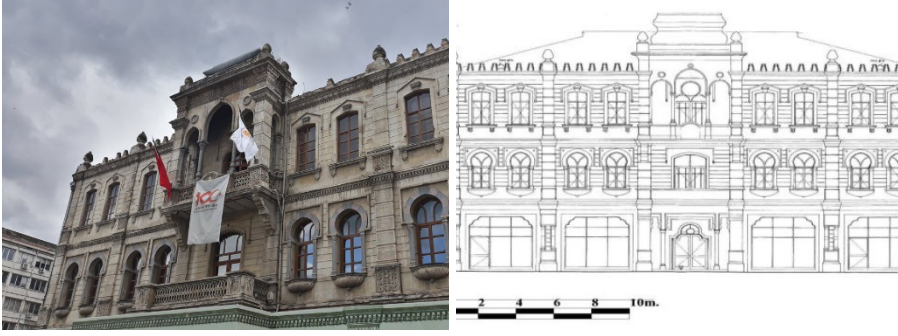
Geç dönem Osmanlı kamu binalarının Batılılaşma etkisi altında oluşmuş karakteristik mimari formlarının dışına çıkmayan Anadolu'daki bir başka önemli belediye binası da Sivas Belediye Binası'dır (Şekil 4). Yapımına 1913 yılında başlanan ve I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı nedeniyle inşası 1923 yılında tamamlanabilmiş olan Sivas Belediye Binası kareye yakın

bir plana sahiptir. Bodrum, zemin ve zemin üstü birinci kattan meydana gelen yapı doğu-batı ekseninde yerleştirilmiş olup çift kollu bir merdivenle ulaşılan kat koridorları ve koridorlar etrafındaki odalarıyla döneminin kamu yapılarıyla belirgin bir fark sergilememektedir. Doğu (ön cephe) ve batı cephelerinden giriş sağlanan yapının dört cephesinde de pencereler bulunmaktadır. Cephesinin tamamını dolaşan saçığı, teğet kemerli pencereleri, dışa taşkın giriş bölümü ve giriş bölümünde yer alan Selçuklu-Osmanlı taş süsleme sanatına gönderme yapan süsleme detayları ile dönemin adıyla “Milli Mimari Rönesansı” üslubuna uygun olarak tasarlanmış, dönemin mimari eğilimine uyum göstermiştir (Kolay, 2016).

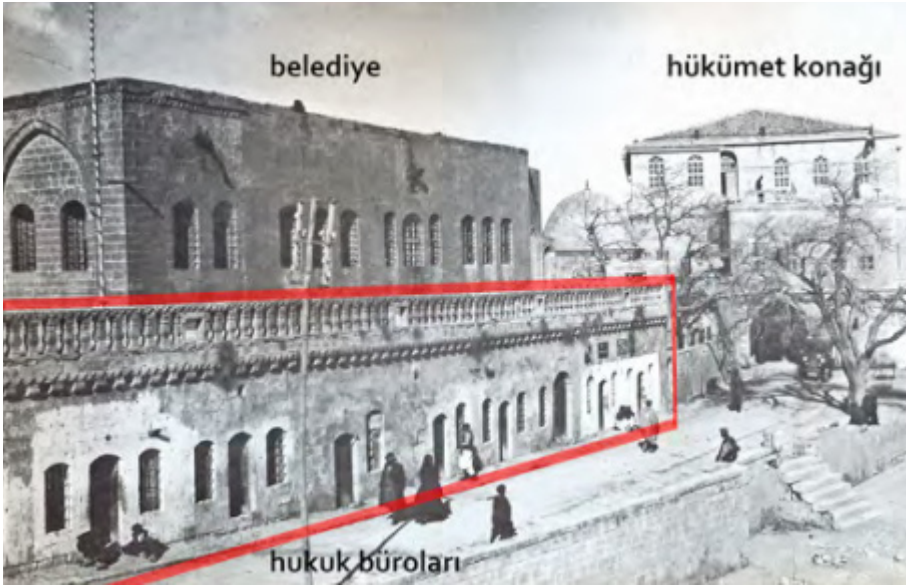
Şekil 4: Sivas Belediye Binası (URL-4, 2021)

Osmanlı Devleti'nde batılılaşma ve diğer etkiler altında oluşan mimari ve sanat alanlarında da görülen değişim ve dönüşüm süreçleri ilk olarak başkent İstanbul'da kendini gösterme fırsatı bulmuştur. Bu değişimin etkileri diğer Anadolu kentlerinde 19. Yüzyıl içerisinde görece olarak gecikmeli gözlenmiştir. Bu örneklerden bir tanesi de hem etnik yapısı hem konumuyla Osmanlı İmparatorluğunun içerisinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasi ortamdaki ciddi anlamda etkilenen Samsun Şehrinin belediye binasıdır (Şekil 5). Samsun eski belediye sarayı binası farklı sanat akımlarının bir arada seçmecici bir üslupta kullanıldığı eklektik anlayışın önemli bir örneğidir. Özellikle cephe tasarımında Neoklasik, Neobarok, Neorönesans, Oryantalist öğelerle zengin bir mimari oluşturur (Seyfi ve Bayhan, 2017).

Şekil 5: Eski Belediye Sarayı Doğu Cephesi (Samsun K.V.T.V.K.K. Arşivinden)

Bu bağlamda Güneydoğu Anadolu bölgesi kent merkezlerinin bahsi geçen dönemlerde değişim ve dönüşümüne en önemli örneklerden birisi Mardin Hükümet Meydanı'dır (Şekil 6). Belediye Binası ve Hükümet Konağı'nın oluşturduğu tarihi meydan, eski kent dokusunun 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında mimari açıdan ilk modern uygulamaların merkezini oluşturmuştur. Belediye Binası (yıkılmış), Hükümet Konağı (günümüzde Mimarlık Fakültesi), Mardin Rüstiyesi (günümüzde Kız Mesleki Eğitim Lisesi), 25 Kışla ve Süvari Okulu (günümüzde Sabancı Kent Müzesi ve Sanat Galerisi) gibi kent merkezini belirleyen söz konusu yapılar, kentin alışlagelmiş dokusu ve mekânsal ilişkileri, silüet ve topoğrafya kullanımı, gabari olarak eski dokudan farklılaşmaktadır (Düzenli ve Düzenli, 2019).

Şekil 6: Mardin Hükümet Konağı, Belediye Binası'nın Oluşturduğu Mardin Hükümet Meydanı (Düzenli ve Düzenli, 2019)

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan süreçte önemli bir yer tutan yerel yönetimler ile bu yerel yönetimlerin belediye dairesi olarak tanımlanan binaları, dönemin önemli kamu yapılarıdır. Belediye binaları yerleşim bölgesinin merkezinde meydan düzenlemesinin ana elemanlarından biridir. Bu binalar, tasarlandıkları her bölge ve dönemde sivil mimarlık/konut örnekleri ile benzer karakteristik özellikler taşımaktadır (Yazıcı, 2010: 23). Bünyesinde tasarlandıkları toplumsal dinamiklerin ve sosyo-kültürel değişim ve dönüşümlerin etkileri ve izleri, yerel halka hizmet işlevi gören bu binaların mimari tasarımlarına yansımaktadır.

5. Günümüz Belediye Hizmet Binaları Örnekleri

Çorum'un ilk belediye hizmet binası 1925 yılında yerel ustaların ve halkın gönüllü katılımıyla hususi inşaat komisyonu tarafından milli kütüphane binası olarak tasarlanmıştır. Dikdörtgen planlı ve iki katlı olarak inşa edilen yapının kat silmelerinde, cephe köşelerinde, kapı ve pencere sövelerinde sarı renkte kesme kum taşı kullanılmıştır (URL-6, 2021). Kat silmeleri, kemerli pencereleri ve cephe boyunca süreklilik gösteren saçaklarıyla inşa edildiği dönemin tasarım anlayışını yansıtan bina, 1960 yılında belediye hizmet binası olarak kullanılmaya başlanmasına kadar kütüphane, toplantı odaları ve özel işyerlerini de barındıran Çorum Saat Kulesi'yle beraber kent merkezinin şekillenmesinde önemli bir bina olarak hizmet vermiştir (Şekil 8).

Çorum Belediyesi'nin işveren konumunda olduğu yeni belediye binası projesi ise özel bir firmaya 2016 yılında tasarlatılmıştır. Çorum kent merkezinde konumlanan yapı, işlevi gereği yatayda baskın ve masif kütleyle bulunduğu alanda bir merkez tanımlamaktadır. Yapı genelinde cephe hareketleri, kat silmeleri, köşe kuleleri ve süsleme detaylarında tarihselci bir yaklaşımla Selçuklu mimarisine öykünülmüştür. Plan düzleminde iki kol olarak tasarlanan yapının kollarının kesiştiği alan protokol girişi olarak tasarlanmıştır. Diğer girişlerin bulunduğu bölümler ise anıtsal taç kapı mantığında cephe boyunca sürekli bir şekilde tasarlanarak girişler vurgulanmıştır (Şekil 7).

Şekil 7: Çorum Belediye Binası Tasarımı (URL-1, 2021)

Şekil 8: Çorum'da 1925 Yılında Yapımı Tamamlanan, 1960 Sonrasında Belediye Binası Olarak Kullanılan Yapı (URL-6, 2021)

Şekil 9: 2019 Yılında Tamamlanan Samsun İlçadım Belediyesi Hizmet Binası (URL-7, 2021)

İstanbul Bağcılar belediye binasının tasarımı, Bağcılar Belediyesi'nin talebi üzerine özel bir ofise yaptırılmıştır. Belediye binası, konumu itibarı ile ilçe içerisinde merkezi bir karakter sergilemektedir. Net bir dikdörtgen şeklinde tasarlanmış yalın kütle, yakın çevresinden ve arazinin dokusundan bağımsız bir şekilde parselin merkezinde konumlanmaktadır. Malzeme ve yapım tekniği anlamında modern çizgiler taşısa da yapının cephe karakterini tarihselci bir yaklaşım belirlemektedir. Yapının cephesinin ortasındaki ana giriş, yapının iç mekân kurgusundan bağımsız bir şekilde zeminden en üst kata kadar taç kapı mantığıyla oluşturulmuştur. Yapının zemin katında sütunlu ve kemerli revak cephe boyunca devam etmektedir. Cephedeki hareketlenmeler, detaylar ve kat silmeleri ile ve anıtsal girişi ile Selçuklu yapı üretim tekniğine ve sanatına öykünme vardır.

Şekil 10: İstanbul-Bağcılar Belediye Binası Tasarımı (URL-2, 2021)

Sonuç

Tanzimat Dönemi aydınları, Osmanlı Devleti'nde savaş mağlubiyetlerinin verdiği sosyal ve ekonomik zararları telafi etmek amacıyla, askeri ve siyasi alanlarda reformlar gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma çabaları ve bu çabaların sonucu olan yönetimin modernleşmesi de bu köklü değişimlerin sonuçlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişimden, yerel yönetimler de nasibini almış ve çalışma kapsamında incelenen binasıyla ilk modern belediye teşkilatı olan Altıncı Daire-i Belediye kurulmuştur. Sonraki dönemlerde de Cumhuriyet'e kadar uzanan süreçte ve devamında önemi giderek artan yerel yönetimler ve bu yerel yönetimlerin hizmet binaları, yerleşim yerleri için oluşturulan meydan düzenlemelerinin merkezini oluşturmuş ve tasarlandığı bölgenin mimari dokusu ve inşa edildiği dönemle uyumlu bir karakter sergilemiştir. İncelenen örnekler, Batı tesirlerini ve dönemin mimarlık algısını yansıtabilecek şekilde İstanbul ve dışındaki belediye hizmet binalarında etkilerini göstermelerinden dolayı cephe düzenlemesi ve süsleme özellikleri açısından önem taşımakta ve yeni tasarım arayışlarını ve niteliklerini ortaya koymaktadır.

Ancak günümüzde yüzyıl öncesinin sanat ve mimarlık alanında üretim faaliyetlerinin etkileyen sosyo-ekonomik ve toplumsal çeşitli dinamikler ve kökleri Osmanlı dönemi içerisinde daha eskilere dayanan Batılılaşma hareketlerinin yarattığı değişim ve dönüşümden farklı bir yaklaşım özellikle kamu hizmet binalarının tasarımlarında etkili olmaktadır. Temelde I. ve II. Milli Mimari akımlarının oluşum süreçleriyle benzerlik gösterse de günümüzde kamu binalarının tasarımlarında hâkim olan yereliktikten ve özgünlükten yoksun, doğal üretim süreçlerinden ziyade tasarımı yönlendirme ve kısıtlama üzerine kurulu bir anlayışın hâkim olduğu hissedilmektedir.

Özellikle 2000 yılı sonrası farklı dinamiklerin etkisi ve yönlendirmesiyle geçmiş dönemlerin yapı sanatına öykünen, yapım tekniği ve elemanlarını kullanan mimari ürünlerin mekân kurgusu ve ölçekten bağımsız olarak sergilediği durumu, biçimlendirme sürecinde tarihi özellikler taşıyan mimari elemanların kullanımı ve bu kullanımın sadece cepheler üzerinden okunması durumuyla kanıtlamak mümkündür. Mimarlık üretiminde bu tarz tarihsel

yaklaşımlar, cephelerde okunan ve mekân kurgusunda bir anlamı ve ifadesi olmayan mimari biçimlerle kendini göstermektedir. Ele alınan belediye hizmet binaları özelinde kalıplaşmış, ideolojik vb. yönlendirici tasarım bakışlarıyla üretilen mimarlığın, yerel mimari karakteri ve yerleşim yerlerinin kimliğini tahrip ve tehdit ettiği görülmektedir. Bununla değişen-dönüşen toplumsal dinamikler bağlamında tekil örnekler vererek kısa bir dönem içinde etkili olup sonrasında varlığını kaybedip kaybetmeyeceğini kestirmek, süreci gözlemleyerek mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- Akın, N. (1993). “Beyoğlu”. **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayımları, C. 1, İstanbul 1993, s. 216.
- Alidost E. (2009). “19. Yüzyılda Osmanlı’da Ortaya Çıkan Farklı Yapı Tipleri”. **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 7, Sayı 13, s. 293-312.
- Başkan, S. (2016). **Erken Cumhuriyet Döneminde Milli Mimarlık**. Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Bektaş, S. (2018). **Yerel Yönetimlerde Halkın Yönetime Katılımı ve Kent Konseyi Kurul ve Organlarının Seçimler Belirlenmesi**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Anabilim Dalı.
- Bozdoğan, S. (2009). **Unutulmuş Bir Başka Sedat Eldem Çizgisi: Makine Çağına Karşı Lirik Bir Anadolu/Akdeniz Modernizmi**. İstanbul.
- Düzenli, H. İ. ve Düzenli, E. (2019). “100 Yıl Önce-100 Yıl Sonra Mardin: Birinci Cadde ve Halkevi Binası Üzerinden Bir Modern Kent Okuması”. **Megaron Dergisi**, 14 (1), s. 103-121.
- Eryılmaz, B. (2005). **Osmanlı Yerel Yönetiminde İstanbul Şehremaneti**. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Hasol, D. (2017). **20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı**. Yem Yayınları, İstanbul.
- Kolay, E. (2016). “Amasya’da Geç Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapıları Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, **The Journal of Academic Social Sciences**, S. 29, s. 482-502.
- Özer, B. (1964). **Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme**. T. T. U. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Tanju, B. & Tanyeli, U. (2009). **Sedat Hakkı Eldem II Retrospektif**. Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2005). **Osmanlı İmparatorluğu’nda Kent Planlama Pratiğinin Gelişimi**. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Sözen, M. (1996). **Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi**. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Orha, Z. (2008). **Osmanlı Devleti’nde Modern Belediyeciliğin Doğuşu ve Altıncı Daire-i Belediye Örneği**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı.
- Ortaylı, İ. (1974). **Tanzimat’tan Sonra Mahalli İdareler (1840-1879)**. İstanbul: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Önver, Ş. B. (2019). “Altıncı Daire-i Belediye ve Günümüz Belediye Hizmetleriyle Karşılaştırılması”. **Takvim-i Vekayi**, 7 (1), s. 37-72.
- Öztürk, A. İ. (2011). **Osmanlı’dan Günümüze İmtiyaz Usulüyle Yürütülen İstanbul Belediye Hizmetleri**. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- URL1: <https://www.faikpashapartments.com/tr/beyoglu-belediyesinin-tarihcesi/>. Erişim Tarihi: 31.01.2021.
- URL2: <http://ecf.com.tr/TR/Projects/165/Bagcilar-Belediyesi-Baskanlik-Ve-Hizmet-Binasi/>. Erişim Tarihi: 31.01.2021.
- URL3: <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/belediye-binasi-eski-belediye-binasi/>. Erişim Tarihi: 05.02.2021.
- URL 4: <http://www.sivas.bel.tr/icerik/41/13/belediye-tarihi.aspx>. Erişim Tarihi: 05.02.2021.
- URL 5: <http://wowsurkey.com/forum/viewtopic.php>. Erişim Tarihi: 05.02.2021.
- URL6: <https://corum.ktb.gov.tr/TR-58711/tarihi-konaklar-ve-diger-yapilar.html>. Erişim Tarihi: 05.02.2021.
- URL 7 : <http://www.tamyapi.net/proje.asp?id=1086>. Erişim Tarihi: 05.02.2021.